

№ 1(17)/2023

Бел ару кі

настаўнік

2023 - № 1 (17)

БЕЛАРУСКІ НАСТАЎНІК

Бел ару кі

настаўнік

„Беларускі настаўнік” гэта адукацыйны дапаможнік перш-наперш настаўнікам беларускай мовы ў польскіх школах. Але не толькі. Хочам, каб наш часопіс дапамагаў усім зацікаўленым беларускай адукацыяй, напрыклад, гісторыкам і географам, якія ўводзяць на ўроках элементы навучання гісторыі і геаграфіі Беларусі, але таксама Падляшша. Каб пашыраў сярод настаўнікаў веды пра Беларусь і азнаямляў з новымі метадамі навучання. Хочам, каб гэта была таксама настаўніцкая платформа абмену меркаваннямі, праблемамі, досведам.

Часопіс задуманы Аб’яднаннем у карысць дзяцей і моладзі, якія вывучаюць беларускую мову АБ-БА. Яго ідэя ўзнікла ў час працы над „Стратэгіяй развіцця асветы беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы”.

„Беларускі настаўнік” выходзіць раз на паўгода. Запрашаем да супрацоўніцтва. Калі маеце цікавыя сцэнарыі ўрокаў або пазаўрочных заняткаў, урачыстых лінеек, школьных мерапрыемстваў, экскурсій, тэатральных спектакляў, калі ў Вас ёсць цікавыя гульні і дыдактычныя матэрыялы, прапануйце іх, з дапамогай нашага часопіса, іншым. Калі ў Вас узніклі пытанні, звязаныя з навучаннем беларускай мове, пішыце.

Матэрыялы і пытанні дасылайце на наш электронны адрас **ab_ba@poczta.onet.eu**. Часопіс „Беларускі настаўнік” даступны ў Вашых школах і на нашым сайце **www.ab-ba.com.pl**.

Ад рэдактара

„Вось ужо два гады беларускія дзеці масава вучацца ў іншых краінах, — піша ў нумары дасведчаная педагожка Тамара Мацкевіч. — Часам яны далучаюцца да культурных і адукацыйных асяродкаў, створаных дыяспарамі і нацыянальнымі меншасцямі краін-суседак, часам ладзяць нешта сваё: нядзельныя школкі, гурткі, анлайн-школы, факультатывы... Як ім дапамагчы захаваць сваю тоеснасць, як зрабіць так, каб яны выраслі без комплексу нацыянальнай непаўнавартасці, не адчувалі сябе нікім у складаным глабальным свеце, дзе ўсё больш абуджаюцца новыя нацыяналізмы?”

Тамара Мацкевіч прапануе сцэнарыі заняткаў для захавання тоеснасці і развіцця крытычнага мыслення пад загалоўкам «Хто я гэtkі»? Можна імі карыстацца як у асяроддзі беларускай дыяспары ці нацыянальнай меншасці, так і ў Беларусі, дзе сітуацыя з беларушчынай таксама не лепшая.

У новы кантэкст пасля 2020 года ўпісаўся легендарны спектакль Міхала Анемпадыстава «Народны альбом», які летась паставілі вучні Пачатковай школы № 4 у Беластоку, якія займаюцца ў гуртку «Гульня ў тэатр». У нумары ёсць словы песень, здымкі з пастаноўкі і лінк да запісу спектакля. Я прапаную пачытаць тры кніжкі пра Падляшша ды людзей беларуска-польскага памежжа і пагаварыць пра іх з вучнямі (старэйшымі).

Асобнае месца ў «Беларускім настаўніку» займаюць размовы з асобамі, заслужанымі для беларускай асветы і культуры на Беласточчыне. Госць гэтага выдання — Сяргей Лукашук, шматгадовы дырэктар Бельскага дома культуры, настаўнік музыкі ў Пачатковай школе № 3 у Бельску і Бельскім беларускім ліцэі, кіраўнік беларускіх музычных калектываў, як дарослых, так і дзіцячых. Гэта чалавек, які поўнасцю рэалізаваў сябе і ў прафесійным, і сямейным жыцці. І ведае, што за кожным поспехам стаіць не толькі талент, але і цяжкая праца.

Мікола ВАЎРАНЮК

Талентам і працай

Мікола ВАЎРАНІЮК

Размова з **Сяргеем Лукашук** — шматгадовым дырэктарам Бельскага дома культуры, папулярызатарам беларускай песні, настаўнікам музыкі некалькіх пакаленняў беларусаў Беласточчыны. За сваю працу быў узнагароджаны, між іншым, Залатым крыжам заслугі, Кавалерскім крыжам Ордэна Адраджэння Польшчы і сярэбраным медалём Заслужаны для культуры *Gloria Artis*.

Усё пачалося ў 1956 годзе. Я вучыўся тады ў Пачатковай школе ў Пашкоўшчыне, быў вучнем пятага класа. У нас дома быў гармонік, на якім іграў мой старэйшы брат Мікалай. Брат са сваім сябрам Васілём, які граў на барабане, былі адзінымі музыкантамі на вясковых забавах і вясельях. Я адчуваў у душы штось, што мяне цягнула да музыкі. Часта закрадаўся ў камору, дзе брат трымаў гармонік, прабаваў на ім граць, хаця не

ўмеў. У школе ў спеўніку для V-VI класаў я знайшоў рысунак клавiятурy акардэона з дакладным апiсаннем назваў паасобных клавiшаў. Калi так дакладна ўсё аглянуў, падумаў i на сваім акардэоне напiсаў назву кожнага клавiша. Да напiсання выкарыстаў хiмiчны аловак — калi яго крышку памачыць вадой, ён выразна пiсаў i пакiдаў трывалы след. Я так i зрабiў. Вядома, за гэта брат моцна насварыўся на мяне. Але ўсё ўладкавалася. Далей прабаваў iграць. У спеўніку былі надрукаваны ноты песень. Я кожную нотку песнi падпiсаў яе назвай i прабаваў перанесцi на клавiятурy акардэона. Так памалу, памалу граў, штосьцi атрымoўвалася. З цягам часу сам навучыўся граць па нотах, усё больш i больш песень. Калi быў вучнем VI класа, падыгрываў для школьнага танцавальнага калектыву, у яким танцавала восем дзяўчат¹.

— Каго-небудзь тут пазнаеш? — **Сяргей Лукашук** паказвае мне фатаграфiю групы дзяўчат у сукенках у кветкi, каралах хустачках на галовах i хлопца з гармонiкам.

— Ну, музыканта пазнаю, — смяюся, **бо характэрная высокая худашчавая постаць акампанiятара будзе сталым элементом беларускага культурнага жыцця Беласточчыны на працягу многiх дзесяцiгоддзяў.** — Дзе i калi быў зроблены гэты здымак. Гэта той акардэон з распiсанымi клавiшамi?

— Так, гармонiк *Hess*. Здымак быў

зроблены на ганку Пачатковай школы ў Пашкоўшчыне ў 1956 годзе. Тут, мiж iншым, стаiць цётка тваёй жонкi Валя Бурыла, сёння Казiмiрук, Валянцiна Кабрынец з Рыгораўцаў-Станцыi, мама шматгадовага акардэанiста калектыву *Маланка* Вёска Далiнскага... Два гады пазней, дакладна 23 сакавіка 1958 года «Зорка» надрукавала мой рысунак гармонiка з падпiсам «Я люблю музыку». Выслаў я яго на конкурс, аб'яўлены дзiцячай старонкай «Нiвы». Вiдаць, заахвоцiла мяне мая настаўнiца беларускай мовы Надзея Вошчанка (па мужу Сасна). Тым не менш, маё далучэнне да музычнай культуры не было такiм беспраблемным. Памятаю, мы

Перад Пачатковай школай
у Пашкоўшчыне, 1956 год.

па нядзелях збіраліся ў некалькі асоб на бродзе (так мы называлі масток на рачулцы Белай) паміж Градалямі і Кошкамі. Я прыносіў акардэон і хлопцы з Градалёў на ім ігралі. А гук нёсся па рэчцы ажно да школы ў Пашкоўшчыне. У панядзелак настаўніца Заянчкоўская (мянушка *Psia Mac*) выклікала музыкантаў на сярэдзіну класа, а потым ставіла на калені каля печкі. Аднак ніякія пакуты не перамаглі маю любоў да музыкі (*смех*).

— **А на гэтым здымку Вы ўжо ў нейкім калектыве?**

— Гэта музычны гурт Педагагічнага ліцэя ў Бельску. Вакалістамі былі Павел Яноўскі з Кляшчэль і Дзмітры Самасюк, якога дачка Бажэна (пазней Ляўчук) доўгія гады працавала ў беларускім ліцэі ў Гайнаўцы, стварыла і вяла там школьны калектыў *Знічка*. А на трубе грае — пазнаеш? — твой зямляк Андрэй Садоўскі, пазнейшы славуты прафесар сацыялогіі. Памятаю як былі мы з дырэктарам Мікалаем Канашынскім на экскурсіі ў Маскве, то па яго просьбе зладзілі перад гасцініцай «польскі вечар», з акардэонам і трубой. Гралі да 22-й гадзіны, аж прыйшлі міліцыянты

ў вялікіх круглых шапках і ветліва папрасілі закончыць канцэрт. А суседзі-чэхі гралі ўсю ноч.

У ліцэі я вучыўся іграць на скрыпцы і падгрываў на акардэоне Калектыву песні і танца *Podlasie*. Ёсць такі дакументальны фільм пра Бельск 1960-х гадоў. Там танцуе гэты калектыў.

— **Вы пайшлі ў ліцэй у 1959 годзе і вучыліся ў беларускім класе.**

— Так, тады ў Педагагічным ліцэі ў Бельску былі паралельныя класы: «а» і «б». Другі рыхтаваў настаўнікаў школ, у якіх навучалася беларуская мова. А маёй настаўніцай беларускай мовы была Лідзія Гайдук, якая разам з мужам Мікалаем моцна заслужылася беларускай асвеце на Беласточчыне. Я таксама абавязаны ёй, што сваё жыццё звязаў не проста з музыкай, а іменна з беларускай музыкай, нашай культурай. Дарэчы, я пазней супрацоўнічай і з Мікалаем Гайдуком, які збіраў беларускі фальклор, ездзіў па вёсках і запісваў песні на магнітафон. Потым трэба было распісаць іх па нотах. Я апрацаваў каля дваццаці сабраных ім песень.

У музычным гурце Педагагічнага ліцэя ў Бельску. На трубе іграе Андрэй Садоўскі

Малады дырэктар
Бельскага дома культуры

— Хаця Вы і вучыліся ў беларускім класе, тым не менш накіравалі Вас на працу ў польскае асяроддзе. На жаль, з маіх размоў з былымі настаўнікамі, якіх спаткаў такі сам лёс, вырысоўваецца сумная карціна, што тадышняя ўлада фармальна спрыяла беларускай адукацыі, а на сам рэч знішчала яе фактычнымі рашэннямі.

... я атрымаў накіраванне на працу у пачатковай школе у Межвіне, што каля Браньска. Працаваў паўтара месяца і пайшоў у армію ў Мрангова. Там у вайсковым клубе іграў на акардэоне ў музычным калектыве. Калі ў 1966 годзе вярнуўся з арміі, Інспектарат асветы ў Бельску-Падляшскім накіраваў мяне на працу ў Пачатковую школу ў Галадах на пасаду кіраўніка школы².

— Мне было ўсяго 22 гады і я лічыў, што не гатовы заняць кіраўнічую пасаду. Сказаў гэта адказнаму за кадры ў Павятовым інспектараце асветы ў Бельску Дамброўскаму, а ён мне на тое, што Сцяпан Бурыла з вашае вёскі з'яўляецца кіраўніком Пачатковай школы ў Малінніках. Калі што якое, пытайцеся ў яго, а ён вам дапаможа. Яшчэ больш спалохалася мама: «Куды цябе шлюць, у Галады? То ж там людзей мардуюць». Там сапраўды было многа кавалеркі і танцы часта заканчваліся бойкамі. Справа скончылася тым, што бацька паехаў у Орлю ў банк, зняў грошы і купіў мне матацыкл маркі SHL, каб я мог даязджаць у Галады.

З індэксам студэнта
Вышэйшай музычнай
акадэміі імя Ф. Шапэна
ў Варшаве

Так пачалося маё дырэктарства ў розных установах, якое доўжылася да пенсіі.

— **Тую *SHL*ку Вам потым у Бельску скралі, калі Вы былі акампаніятарам беларускага хору.**

— Усяго на адну ноч. Знайшлася каля ксяндзоўскіх сажалак. Але перажыванняў хапіла.

— **Цікава пачалося Ваша супрацоўніцтва з гэтым калектывам, якім потым, дарэчы, дваццаць гадоў кіравалі. І які неўзабаве стаў называцца *Васілёчкамі*.**

Памятаю, а было гэта восенню 1967 года, пад школу пад'ехала міліцыйная машына, з якой выйшаў капітан міліцыі і другі мужчына. Хуценька ўвайшлі ў школу. Я перапалохаўся. Але капітан сказаў, нічога страшнага, хочам з табой пагаварыць. Гэтымі мужчынамі былі Валодзя Раеўскі — старшыня АДДЗЕЛА павятовага БГКТ у Бельску-Падляшскім і Васіль Антыпюк — старшыня ўправы хору Беларускага таварыства³.

— Хорам тады кіраваў айцец Юры Шурбак. Ён паслухаў мяне і прыняў на акампаніятара. Сам аднак неўзабаве пакінуў калектыў. На некалькі месяцаў вярнуўся стваральнік калектыву, мой дваюродны брат Аляксандр Лукашук. Потым хорам кіраваў Міхал Артышэвіч з Кляшчэляў. Быў добра падрыхтаваны і ў яго атрымлівалася гэтая праца, але пад канец 1969 года адышоў. І такім чынам ад пачатку 1970 года я стаў і дырыжорам, і мастацікам кіраўніком, і адначасова акампаніятарам на акардэоне. Сумяшчаў гэта з кіраваннем школай у Галадах, адкуль даязджаў на рэпетыцыі на матацыкле. Таму і здарыўся той выпадак, пра які мы казалі.

А з назвай калектыву то было так. Калі я ўжо працаваў у Беларуска-грамадска-культурным таварыстве, на гарышчы будынка Галоўнага праўлення знайшоў спеўнік без вокладкі. І там была песня «Васілёчкі», якую мы развучылі і лірычная мелодыя якой заваражыла харыстаў так, што калі выбіралі назву калектыву амаль аднадушна вырашылі так і назвацца. Было гэта ў 1973 годзе.

Калектыў «Васілёчкі» і вучні Бельскага беларускага ліцэя на плане фільма Тамары Саланевіч «Крэсавая балада»

— **Вы ж ведалі, што гэта твор эміграцыйнага кампазітара Міколы Куліковіча-Шчаглова. Не было ад гэтага непрыемнасцей?**

— Тады ўжо ведаў. З гэтай якраз прычыны непрыемнасцей не было. Але здарылася вось якая гісторыя. *Vasilečki* запісвалі песні ў студыі Беластоцкага радыё. І потым тыя запісы нейкім шляхам трапілі ў Англію, дзе былі выдадзены асобнай касетай. Прыйшлі да мяне двое ў мундзірах: *Otrzymaliśmy informację, że piosenki Wasiloczków były emitowane przez wrogą rozgłośnię z Zachodu*. Я кажу, а што, на захадзе адны ворагі? Няўжо туды не ездзіць прадстаўнічы калектыў песні і танца *Mazowsze*? Гэта што другое. Разумееце, тут справа тычыцца нацыянальнай меншасці. Якім чынам папалі ім вашы запісы? Я адказаў згодна з праўдай, што не ведаю і яны пайшлі. А на мне ўся кашуля мокрай стала.

З «Васілёчкамі» на сцэне. За дырыжорам першая злева Валянціна Лукашук

Была яшчэ адна сітуацыя. Вера Валкавыцкая з «Нівы» патэлефанавала мне, што з Канады прыехалі два беларусы, бацька з сынам, і хочучь спаткацца з *Vasilečkami*. Спаткаліся ў мяне ў кабінёце, папілі гарбаты, пагаварылі, паслухалі музыкі з магнітафона, яны мне падарылі хрысціянскія гімны і паштоўку. Праз чатыры дні прыходзяць да мяне іншыя госці, са Службы бяспекі. *Doszła do nas informacja, że u pana było dwóch szpiegów ukraińskich*. Я кажу, што нічога не ведаю пра ніякіх украінскіх шпіёнаў і, што ў мяне былі два беларусы. Гэта камуфляж. Пра што вы гаварылі? Пра музыку. Пакінулі нешта? Я ім паказаў паштоўку. Можам гэта ўзяць? Бярыце, калі ласка. Пакуль выйшлі, выклалі мне яшчэ сваё бачанне свету: *Nasi wrogowie teraz atakują kulturę. To podatny grunt na manipulację*. І папрасілі паведаміць ім, калі госці зноў з'явяцца. Не з'явіліся.

— **Кіраванне хорам гэта быў хоць і важны, пастаянны, але можна сказаць, Ваш дадатковы занятак, свайго роду хобі. Тым часам асноўную працу Вы ў той час некалькі разоў памянjalі.**

— Калі я кіраваў школай у Галадах, заўвочна закончыў Студыю музычнага выхавання і павышаў свае педагагічныя кваліфікацыі. У ліпені 1970 года быў я на месячным курсе настаўнікаў беларускай мовы ў Мінску. Кіраўніком нашай групы быў сакратар Галоўнага праўлення БГКТ Янка Зенюк. Ён заахвочваў мяне перайсці на штатную працу ў Беларускім таварыстве. Я быў з ім знаёмы не толькі праз арганізацыю, але і асабіста, бо яго жонка была з Агароднікаў, дык яны некалькі разоў заязджалі да мяне ў Галады. Галоўны аргумент Зенюка быў такі: пераязджай на працу ў Беласток, у Галады ці Бельск заўсёды можаш вярнуцца, а ці другі раз з'явіцца такі шанц — невядома. У канцы я пагадзіўся і з 1 верасня стаў кіраваць Культурна-асветным аддзелам БГКТ. Шмат чаго цікавага тады адбывалася. Між іншым, у 1970 годзе пачаліся агляды беларускай песні, якія праводзяцца да

сёння, ужо як фестывалі. Я актыўна ўключыўся ў падрыхтоўку другога агляду ў 1971 годзе.

У 1971 годзе ГП БГКТ скіравала мяне на завочную вучобу Вышэйшую музычную школу ў Варшаву на аддзяленне музычнага выхавання. Я ўгаварыў яшчэ свайго брата Аляксандра Лукашук, які ў той час працаваў у Доме культуры ў Гайнаўцы. Мы здалі ўступныя экзамены і сталі студэнтамі. На працягу пяці гадоў, што месяц ездзілі ў вышэйшую школу на заняткі. За час навукі моцна паглыбілі веды і вопыт кіравання музычнымі калектывамі. На заняткі я прывозіў партытуры беларускіх песень, якія апрацоўваў з хорам у Бельску. На занятках дырыжорства з прафесарам Рышардам Зімакам вучыўся як правільна дырыжыраваць дадзенай песняй. Запомніліся мне беларускія народныя песні „Куды ляціш зяюленька“ і „Кранівушка“, якія я прывёз і на занятках правільна апрацаваў з прафесарам, потым апрацаваў іх з хорам⁴.

— У Беластоку, аднак, Вы прабылі нядоўга. Так Вы гэта ўспамінаеце?

Вучоба ў вышэйшай музычнай школе ў Варшаве патрабавала многа часу, які трэба было прызначыць перш за ўсё на сістэматычную ігру на музычных інструментах. Частыя выезды да вясковых гурткоў забіралі многа часу і ў мяне не было магчымасці сістэматычна вучыцца. Такім чынам, калі дырэктар пачатковай школы № 3 у Бельску-Падляшскім Янка Суліма прапанаваў мне працу настаўніка музыкі ў яго школе, я гэтую прапанову прыняў і ў канцы жніўня 1972 года адышоў з ГП БГКТ на працу ў бельскай «тройцы». Быў намеснікам дырэктара школы і настаўнікам музыкі⁵.

— А калі Янка Суліма адыходзіў на пенсію, запрапанаваў, каб я заняў яго месца. Я выконваў абавязкі дырэктара «тройкі» нядоўга, ад верасня да канца 1974 года, бо атрымаў іншую прапанову — стаць дырэктарам Павятовага дома культуры ў Бельску. Паклікаў мяне старшыня Павятовай нарадавай рады Дзмітры Ігнацюк (родам з Казлоў) і спытаў вельмі канкрэтна: *Ma pan jakieś życzenia, problemy, które możemy pomóc rozwiązać?* Нічога мне адразу не лезла ў галаву. *Mieszkanie?*

Калектыў «Нашыя дзеці» з Тройкі. Першая справа Ася Лукашук

Не было ў мяне кватэры. *Należycie do spółdzielni?* Так. *No to już macie mieszkanie. A żona ma pracę?* Часова не мае, бо была бухгалтаркай у *Centrali Mięsnej* і яе, як наймаладзейшую, пад час рэарганізацыі звольнілі. Пасля тае размовы мы атрымалі кватэру, а жонка (мы пажаніліся ў 1973 годзе) стала працаваць у Павятовым інспектарacie асветы. І так 1 студзеня 1975 года стаў я дырэктарам Бельскага дома культуры і з гэтай пасады выйшаў на пенсію ў 2009-м, але яшчэ два гады выконваў абавязкі дырэктара. Сімвалічна тое, што я стаў працаваць у новым будынку дома культуры, які здалі ў карыстанне ў верасні 1974 года і прыняў планы яго разбудовы, бо з цягам часу ён, натуральна, састарэў так, што я яго стаў называць вясковай святліцай. Тым не менш сорак гадоў добра служыў жыхарам горада і павета.

— **Вы на пасадзе дырэктара Бельскага дома культуры не пакінулі беларускую песню.**

— Я *Васілёчкамі* кіраваў да 1990 года. За гэты час хор даў сотні канцэртаў, у Бельску, на Беласточчыне, у іншых рэгіёнах Польшчы. У той час Беларускае грамадска-культурнае таварыства вяло плённае супрацоўніцтва з Беларуссю, дык і мы

часта бывалі за ўсходняй мяжой. У 1989 годзе Беларускае тэлебачанне запісала 40-хвілінную перадачу з намі. А раней, у 1975 годзе *Васілёчкі* здымаліся ў фільме «Крэсовая балада» славутай рэжысёркі Тамары Саланевіч. Барабан, які выступае ў тым фільме, паходзіў з Ягуштова, сёння захоўваецца ў Музеі малой бацькаўшчыны ў Студзіводах. Аднак усяму прыходзіць канец. Пасля 23-х гадоў, якія я аддаў *Васілёчкам*, адчуваў патрэбу змены. Заснаваў я гурт *Маланка* з маладзейшымі спевакамі, дадаў капэлу, у якой сам іграю на скрыпцы і акардэоне, а апошнім часам таксама на ліры. З'явілася новая энергія і ахвота працаваць. З гэтым вакальна-інструментальным калектывам, які працуе да сёння, далі мы больш за 600 канцэртаў у Польшчы, Беларусі, Расіі, Германіі, Францыі. Запісалі шэсць аўдыякасет і пяць кампакт-дыскаў з беларускімі народнымі і эстраднымі песнямі ды праваслаўнымі калядкамі. Разам больш за 180 песень. Мушу падкрэсліць, што вельмі добра складалася мне супрацоўніцтва з гэтымі спевакамі і музыкантамі, якія любілі беларускую песню і не шкадавалі свайго часу на рэпетыцыі і канцэрты.

— **Апрача таго, што вялі хор *Васілёчкі* ці пазней калектыў *Маланка* Вы займаліся таксама з дзецьмі.**

«Дзявочыя ноткі»

— У Беларускам ліцэі імя Браніслава Тарашкевіча з 1976 года, па просьбе дырэктара Аляксея Карпюка, вучыў я музыцы. Заснаваў там вакальна-танцавальны калектыў *Іскеркі*, які існаваў чатыры гады і вакальны *Дзявочыя ноткі*. Потым чатыры гады была яшчэ *Крынічка*. Калектывы ўпрыгожвалі школьныя святы, з'езды выпускнікоў, выступалі на мерапрыемствах БГКТ, бралі прызы на фестывалях беларускай песні.

У 1984 годзе мае кантакты з Пачатковай школай № 3 у Бельску зноў адрадзіліся. Дырэктар школы Васіль Ляшчынскі звярнуўся да мяне з прапановай, каб у школе арганізаваць музычны калектыў. Я арганізаваў тры калектывы. Спачатку 8-асабовы дзявочы вакальны калектыў „Нашы дзеці”, у якім спявала мая дачка Іаанна, потым 18-асабовы інструментальна-вакальны калектыў „Жучкі”. У „Жучках” на акардэоне іграў мой сын Тамаш. Калі перасталі дзейнічаць гэтыя калектывы, быў створаны новы 14-асабовы вакальны калектыў „Журавінка”. З гэтым апошнім я запісаў у музычнай студыі 16 дзіцячых беларускіх песень. Выдаў таксама магнітафонную касету разам са спеўнікам,

у якім змясціў ноты і тэксты гэтых песень. Пазней зноў запісаў чарговых 16 беларускіх песень для дзяцей і моладзі, выдаў дыск CD⁶.

— Як Вы гэта сумяшчалі з працай дырэктара Бельскага дома культуры?

— У мяне, як дырэктара дома культуры, праца не была адмераная гадзінамі. Таму і працаваў з 8 раніцы да 8 вечара, а калі былі якія імпрэзы, то і даўжэй. І ўсе тры ўстановы — у цэнтры Бельска, то я мог бегаць з аднае ў другую. Калісьці адна пані з Гарадской управы, якая назірала за мной праз акно, напісала данос, што я ў час працы шпацырую. Прышлося мне нават апраўдвацца. А на рэпетыцыі *Васілёчкаў*, у якіх таксама спявала мая жонка, бралі мы дзяцей. То яны ведалі ўвесь рэпертуар. Па дарозе з рэпетыцыі спявалі тыя песні, якія мы развучвалі, на цэлы мікрафаён.

— Вы казалі, што ажаніліся ў 1973 годзе. Віншую з круглым юбілеем. А як вы пазнаёміліся з паняй Валяй?

— У 1971 годзе адна спявачка нашага

Сынавая Магда на скрыпцы і сын Тамаш на гітары акампаніруюць дачцэ Іаанне, якая спявае «Спадчыну» Янкі Купалы. Белавежа, «Пэрэточэ» 2009

хору прывяла на рэпетыцыю сваю калыханку. Яна спявала ў сапрапах і я, як дырыжор, усё часцей стаў пазіраць у той бок і так пачалося (смех).

— **Значыць, высватала вас беларуская музыка. У дзяцей, відаць, таксама не было выйсця. Вы іх змалку асвойвалі са спевам ды інструментамі.**

— Ася была ўжо на чацвёртым курсе Артыстычнага аддзялення Вармінска-Мазурскага ўніверсітэта, калі Тамаш заканчваў сярэднюю школу. Хаця ў ліцэі ён разам з сябрамі стварыў беларускі рок-гурт *Вядро*, то больш яго цікавіў Майкл Джордан і баскетбол. Думаў пра Акадэмію фізічнага выхавання, але ўсё адбылося так, што закончыў тое самае аддзяленне, што Ася і цяпер вучыць

музыцы ў школе ды ў Маладзёжным палацы культуры ў Ольштыне. Жонка Томка, Магда, таксама закончыла Артыстычнае аддзяленне Вармінска-Мазурскага ўніверсітэта і спявае з ім разам у камерным хоры *Proforma*. Абедзве дочки закончылі музычную школу другой ступені ў класе скрыпкі, старэйшая Оля ўжо студэнтка трэцяга курса *architektury wnętrz* Універсітэта Адама Міцкевіча ў Познані, а маладшая Ганя яшчэ вучыцца ў пачатковай школе ў Ольштыне.

А Іаанна працуе ў Еўрапейскай школе ў Бруселі. Выкладае там музыку і вядзе вялікі 75-асабовы хор, у якім спяваюць вучні школы ды іх бацькі, прадстаўнікі васьмянаццаці народаў. Хор выступае на афіцыйных мерапрыемствах, арганізаваных Еўрапейскім парламентам і Еўракамісіяй. Спявае там таксама мой унук Шыман. Старэйшы, Мікалай, таксама прайшоў гэты этап, а сёння штудзіруе ў Ірландыі міжнародныя зносіны і музыку. Муж Асі, Яраслаў, закончыў Лінгвістычны ўніверсітэт у Мінску і працуе ў Камісіі па справах Беларусі Еўрапарламента.

У 2009 годзе, на мае 65-ыя ўгодкі Мікалай Бушко вельмі рашуча намаўляў мяне, каб я прыехаў з *Маланкай* на фестываль *Пэрэточэ* ў Белавежы. Калі *Маланка* заспявала свае песні, Мікалай папрасіў, каб мы яшчэ засталіся на сцэне. Наступіў прайздзівы сюрпрыз. Бачу, на сцэну ўваходзіць мая дачка Ася, сын Тамаш з гітарай і сынавая Магда са скрыпкай. Мікалай паінфармаваў, што спецыяльна з Ольштына прыехалі мае дзеці, каб павіншаваць з маім юбілеем. Ася заспявала беларускую песню «Спадчына», а Тамаш і Магда акампанавалі. Гэта была поўная неспадзяванка! А тут на сцэну ўваходзяць з вялікім кошыкам кветак мае ўнукі Оля і Мікалай — ім у той час было па сем гадоў. Маё шчасце было бязмежнае. А калі за сцэнай паявілася бабуля Валя і бабуля Ірэна, якія няньчылі малодшых унукаў — Ганю і Шымана, я ад радасці заплакаў.

3 кветкамі дзеду.
Унукі Оля і Коля,
«Пэрэточэ» 2009

За гэты сюрпрыз я Мікалаю Бушко вельмі ўдзячны да сёння.

— Цяпер ужо ўнукі не ўлезуць ў той дзіцячы домік на курынай ножцы (размаўляем у Чахах-Забалотных, родавым месцы Валянціны Лукашук, у найпрыгажэйшым, найбольш дагледжаным доме ў вёсцы), што стаіць на панадворку.

— Сярожа збудаваў яго, калі ўнукі былі яшчэ малыя, — кажа пані Валя.

— Зрэшты, гэтую маю бацькоўскую хату таксама сам адрамантаваў звонку і ўсярэдзіне.

— Я прыязджаў сюды па нядзелях ды іншых святах, і ўсё стукаў малатком, то нешта абрэзваў, прыбіваў, мяняў гнілое на новае, — расказвае Сяргей. — Суседзі сядзелі на лавачках і глядзелі на мяне як на дзівака. Адзін нават сказаў:

«Мусіць сёння нядзеля, бо Сярожа стукае».

— Адкуль у Вас такое замілаванне? Дзе гэтаму вучыліся?

— Мой бацька меў залатыя рукі. Уся вёска Градалі ведала, што калі каму нешта зламалася ці сапсавалася, то трэба ісці да Трахіма. Ён мог зрабіць усё, ад клямкі ў дзвярах, праз кола воза, да печы. Мог і боты пашыць. Я то прыглядаўся, то памагаў яму, так і таму-сяму навучыўся. Нават калісьці печ збудаваў у кватэры, якую здымалі пасля шлюбу на вуліцы Дубічы ў Бельску.

— Як толькі падумаю, што хацела б нешта мець на панадворку ці ў агародзе, а потым няхоцячы пра гэта скажу, то Сярожа ніяк не рэагуе, маўчыць. А праз нейкі час бачу, як цягне жэрдку ці валачэ камень і пачынае майстраваць,

Калектыў «Маланка»,
2020 г.

— смяецца Валянціна Лукашук. — Я ўжо баюся штосьці і казаць, бо ж гады свае мае.

— Маю невялікі варштат, які я поўнасьцю прыстасаваў да сваіх патрэб, — кажа Сяргей Лукашук. — Цяпер я тут раблю музычныя інструменты. Зрабіў дзве трубы, якой калісьці карысталіся беларускія пастухі, восем гусяў, тры ліры з корбай, дзве арфы і адну ліра-арфу. То ўсё славянскія інструменты. Апошнім часам зрабіў таксама інструмент з іншага культурнага круга: нямецка-аўстрыйскую цытру.

— Так жыве шчаслівы чалавек, які рэалізаваўся сямейна і прафесійна, аднак не сядзіць склаўшы рукі, якому ўсё яшчэ хочацца ажыццяўляць планы і здзяйсняць мары. Сімвалічна, што Вы равеснік Польскай Народнай Рэспублікі, якой даўно няма, нарадзіліся 22 ліпеня 1944 года...

— ...не ў сваім доме. У нашай ваколіцы ішлі баі. Мы якраз былі ў адной хаце ў Рыгораўцах-Станцыі, дзе быў склеп як

сховішча. Але і адтуль немцы нас выгналі. А тая хата неўзабаве згарэла. Мы хаваліся ў жыце каля вёскі Градалі, паміж немцамі, якія стаялі на Дубяжскай гары і Чырвоная Арміяй, якая заняла ўжо Кляшчэлі. Людзі расказвалі, што над нашымі галовамі толькі кулі світалі і разрываліся снарады. Мне, каб не плакаў уначы, цётка слініла сарочку, мачала ў цукар і рабіла такую соску.

— Можа хоць потым народная ўлада нейкім чынам кампенсавала Вам такі нялёгкі старт у жыццё?

— На 20-годдзе Польскай Народнай Рэспублікі атрымаў дыплом. І яшчэ было такое: газета *Nowa Wieś* арганізавала з'езд равеснікаў ПНР. Я нават выслаў заяву, але мне на яе не адпісалі.

— З чыстым сумленнем можаце сказаць, што ўсё, чаго дабіліся, гэта вынік Вашай працы і таленту. Дзякуй Вам за размову. Моцнага здароўя, новых задум і энергіі дзеля іх ажыццяўлення!

Размаўляў Мікола Ваўранюк

¹ «Праз жыццё з музыкай у сэрцы», тэкст Сяргея Лукашука напісаны ў 2015 годзе. Выйшаў друкам у кніжным «Беларускім календары за 2016 год» Беларускага грамадска-культурнага таварыства.

² Там жа

³ Там жа

⁴ Там жа

⁵ Там жа

⁶ Там жа

Тры кніжкі...

Мікола ВАЎРАНЫЮК

...якімі можна скарыстацца на рэгіянальна-краязнаўчых занятках, на ўроках грамадазнаўства, гісторыі ці геаграфіі, беларускай або польскай моў. Кнігі новыя, якія толькі цяпер трапляюць у рукі чытачоў. Дзве на польскай мове, адна на беларускай. Неабавязкова чытаць усе тры запар, але я менавіта так зрабіў. І мне яны звязаліся адна з адной у такую агульную панараму, а галоўныя тэмы гэтых выданняў, па-мойму, дапаўняюць адна адну.

Памяць

«Загарэлася ўся пушча. Языкастае, цёмна-аранжавае полымя, як гэта магчыма толькі ў сне, заняло адначасова прастору па польскім і беларускім баках»¹. Гэта, на шчасце толькі сон, які ўводзіць нас у кнігу рэпартажаў Ганны Кандрацюк з наваколля Белавежскай пушчы, прычым паабাপал дзяржаўнай мяжы. Там ёсць і сон, і народная магія, і вера, у якой хрысціянскае цяжка аддзяліць ад язычніцкага. Але галоўнае — размовы з людзьмі, пад час якіх яны раск-

рываюць рэпарцёрцы сваю радасць і свой боль. З настальгіяй расказваюць пра мінулае і здзіўляюцца сённяшняму свету. Больш там аглядак за сябе, у мінулае, чымсьці фіксацыі сучаснай рэчаіснасці. Я б сказаў, што аўтарка корпаецца ў памяці сваёй ды сваіх субяседнікаў. Гэта своеасаблівая «археалогія памяці» — менавіта так пра сваю пісьменніцкую манеру сказала Ганна Кандрацюк на першай прэзентацыі кнігі ў Музеі малой бацькаўшчыны ў Студзіводах. Цытую за тэлепраграмай «Беларускі тыдзень» ад 19 лютага 2023 года, у якой сугучна выказаўся вядоўца тае сустрэчы Валянцін Сельвасюк: «Найпрыгажэйшыя тыя раздзелы, якія яна будзе вакол сябе. Яны вабяць рэдкім аўтэнтызмам».

«Пачатак сямідзясятых гадоў, трэці дзень Тройцы. Каля хаты, упрыгожанай галінкамі ліпы і аеру, ужо запрэжаны конь. (...) Мяне здзіўляе энергія бацькі. Сёння ён непадобны на самога сябе. Звычайна не ходзіць у царкву, бо ў вёсцы такая мода. Пра кутлоўскіх мужыкоў людзі кажуць, што яны там раз на год, каб паспавядацца — на Сорак Мучанікаў. А сёння мой бацька паганяе ўсіх, вельмі хоча паспець на багаслужбу. На ім белая адпрасаваная кашуля, на руцэ гадзіннік. Дзед таксама адчыканены: пабрыўся і надзеў летнюю шапку з казырком. А мама найпрыгажэйшая з усіх: яна касу запляла вакол галавы, як Юля Цімашэнка, адзела зялёную сукенку і ўвесь час смяецца, бо ў яе на руках Галя, наша наймалодшая сястрычка»². Гэты тэкст пад загалоўкам «Мая Крыначка», па-мойму, і ёсць адным з найлепшых прыкладаў тае археалогіі памяці. А яшчэ кранальны вобраз маці. І аддадзеная ёй пашана з цеплынёй і нязменным захапленнем.

Адкрыванне невядомага

«Nasze ptaki są zazwyczaj niepozorne i szare, tak by łatwo mogły stopić się z tłem gleby na zaoranym polu, zniknąć pomiędzy brązowymi pniami drzew i w brunatnej jesiennej trawie. Stłumiony krzyk żurawi dochodzi z oddali, z bagien, do których dostępu strzegą duchy lasu.»

- 1 Ганна Кандрацюк, *У прысценку старога лесу. Гісторыі людзей з Белавежскай пушчы*, выд. Праграмная рада тыднёвіка «Ніва», Беласток 2022, с. 5.
- 2 Там жа, *Мая Крыначка*, с. 233-236.

Nasza złość to nie wygrazanie pięścią, to jedynie mocniej zaciśnięte usta. Nasz śmiech to nie głośna radość, to raczej uśmiech zza firanki, za którą znika cień. Jeszcze nie zdążyłeś wejść, a już jesteś po drugiej stronie drzwi.

Drażni niektórych ta niedookreśloność. „Kimże do cholery jesteś?” — pytają, oczekując jasnych deklaracji»³.

А тым часам наш падляшскі свет не збудаваны з аднакаляровых кубікаў з нязменнай формай, выразна абрысаванай вострымі краямі, — піша Ева Звяжынская. І даказвае ў сваёй кнізе, што добра сябе ў гэтай недаакрэсленасці адчувае. У адрозненні ад Ганны Кандрацюк, яна засяроджваецца не на памяці, а на сённяшнім дні. Рэпартажы пазначае гадамі іх напісання, такім чынам дае чытачу выразныя ўказальнікі наконт рэчаіснасці, якую апісвае. Няма тут магіі, сноў, фантазмагорыі, тым не менш можна адчуць пэўную меланхолію апусцення, «метафізіку правінцыі» (карыстаючыся загаловам кнігі Яна Камінскага, якую склалі размовы з творцамі з Падляшша)⁴.

Ева Звяжынская па-рэпарцёрску пазнае гэты хоць і блізкі, але не да канца асвоены свет, вучыцца яму. Не прэтэндуе на ўсёведнага эксперта. Калі вядзе расповед ад свайго імя, то не скрывае сваіх эмоцый:

«Babciu, jak dojechać do Tarnopola? Babcia uśmiecha się przyjaźnie i opiera łokieć o otwarte okno. Zaczyna tłumaczyć, a ja stoję się Lesterem z „American Beauty”, patrzącym na tańczącą cheerleaderkę. Świat się zatrzymuje, a białoruska gwara, którą posługuje się staruszka, wprowadza mnie w stan głębokiej hipnozy. To nie język ani słowa, to melodia. Śpiewność mowy białoruskiej, jej miękkość i lekkość spowijają, kołyszą i utulają. Słuchałam jej, a czas przestał istnieć. Babcia długo tłumaczyła, kijkiem wymachiwała, objaśniała. Mimo że dobrze znam język białoruski, nie potrafiłam wychwycić sensu jej słów. Słyszałam tylko muzykę.

— No więc jak mamy jechać? — pytanie Basi brutalnie sprowadziło mnie na ziemię. Basia nie rozumiała wschodniosłowiańskich gwar.

— To było takie piękne, że... kompletnie nie słuchałam, o czym ona mówi!»⁵

Пошукі ўніверсальнага

Найдалей у сваіх вандроўках падаецца аўтар трэцяй кнігі, Матэвуш Стырчуля⁶. На восем яго рэпартажаў толькі адзін непасрэдна з Падляшша: *Pod*

³ Ewa Zwierzyńska, *Podlaska mozaika. Reportaże z raju — krainy błota i mgły*, wyd. Paśny Buriat, Kielce 2022, s. 8.

⁴ Jan Kamiński, *Metafizyka prowincji*, wyd. Kartki, Białystok 2000.

⁵ Ewa Zwierzyńska, op. cit., s. 25.

Lachami. Paskazwaecca ў ім пра тое, як адзін рэгіён падзяліла дзяржаўная мяжа, што пасля вайны пралагла паміж Польшчай і Савецкім Саюзам: «Lata 1945-1948 to ostatnie korekty granicy PRL i ZSRR. Główny decydent Józef Stalin zdążył już określić, jak mniej więcej powinna przebiegać granica między państwami, ale diabeł jak zawsze tkwił w szczegółach. Mieszkańcy obecnych zachodnich rubieży dzisiejszej Republiki Białoruś i wschodnich kresów RP nie byli świadomi ustaleń, które zapadły na górze, ale musieli się liczyć z tym, że metodycznie, słupek za słupkiem, pole za polem, dojdzie do wytyczenia zupełnie nowej granicy. Klamka zapadła w 1948 roku (...)»⁷ ...і як людзі паабапал мяжы сталі адзін ад аднаго аддаляцца, аж пасля дзесяцігоддзяў зрабіліся зусім чужымі.

Матэвуш Стырчуля стараецца зразумець універсальны характар чалавека,

чаму ён спрадвеку баіцца іншых людзей, чаму стараецца ад іх адгарадзіцца плотам, сцяной, калючым дротам, дзяржаўнай граніцай на кожнай геаграфічнай шырыні і даўжыні. Піша пра канфлікты, часта вельмі крываваыя, сербаў з албанцамі, грузінаў з абхазамаі, украінцаў з рускімі, ізраільцянаў з палесцінцамі ці розных этнасаў у межах Эфіёпіі. Апісвае народы, якім прыйшлося жыць у розных дзяржавах, як заходнім, карпацкім русінам (ці інакш руснакам), што апынуліся ва Украіне, Польшчы і Славакіі і ўжо хаця б з гэтае прычыны цяжка казаць пра іх супольную нацыянальную тоеснасць. І нават у ідылічным, правінцыйным краявідзе не расслабляецца, бо ўжо бачыў многа такіх прыгожых месцаў, у якіх суседзі пралілі кроў суседзяў. І пад час гэтых падарожжаў не можа паўстрымацца, каб не накласці кальку бачанага на наша Падляшша.

«Tuż po największej fali przemocy, która w postaci licznych ataków samobójczych spadła na Izrael w 2000 i 2001 roku, podjęto decyzję o budowie muru. Miał on unieвозмоżliwić palestyńskim zamachowcom dostęp do izraelskich miast. Pomysł genialny w swojej prostocie. Mur zaopatrzony w kamery i wieżyczki strażnicze, patrolowany dzień i noc przez Izraelczyków, po paru latach ostatecznie wziął jak w kleszcze niemal cały Zachodni Brzeg Jordanu.

Bez względu na zasadność stosowania odpowiedzialności zbiorowej i tolerowanie ekstremistów w Palestynie część narodu nagle została skutecznie oddzielona od sąsiadów tej samej wiary, mówiących tym samym językiem. Czy w starciu hołdującym porządkowi państwem Izrael mogły się tu wydarzyć historie podobne do tych opisanych przez podlaskiego pisarza Michała Androsiuka w książce „Biały koń”? Czy Palestyńczycy z Abu Dis, tak jak Białorusini z Podlasia w 1945 roku, targowali się z wykonawcami postanowień? Czy los czyjegoś domu, zakładu bądź sklepu, który przy złym obrocie spraw mógł zostać po drugiej stronie, zależał od zwyczajnej łapówki? Zwitek dolarów wciśnięty do kieszeni, by czyjeś pole nie zostało po drugiej stronie? Pytałem o to Ahmeda, ale zaprzeczył, by takie targi w ogóle mogły mieć miejsce.

⁶ Mateusz Styrzula, *Pogranicza. Krótki kurs budowania granic. Reportaże z Bałkanów, Etiopii, Europy Wschodniej, Kaukazu i Ziemi Świętej*, wyd. Paśny Buriat, Kielce 2022.

⁷ Mateusz Styrzula, op. cit., s. 40.

— *My mogliśmy się tylko przyglądać. Tu sprawdzili sobie wszystko z satelity, obliczyli, wzięli pod uwagę własne kolonie na Zachodnim Brzegu, a los jakiegoś tam człowieka na dole był najmniej ważny*⁸.

Думаю, што мог бы атрымацца цікавы ўрок, у якім ліцэісты параўналі б пабудову межаў у рэпартажах Матэвуша Стырчулі і прозе Міхала Андрасюка. З улікам таго, што мастацкую літаратуру трэба чытаць у іншых акулярах. Тая кемлівасць беларусаў Падляшша у час, калі дзялілі іх бацькаўшчыну і які-коледы ўплыў на тое, кудую пайшла пасляваенная мяжа, вельмі прыгожая, але ўсё-такі легенда. Нашы дзяды тады маглі сказаць столькі ж, што сёння палесцінцы ў Ізраілі.

Не пакідае мяне толькі думка, што Матэвуш Стырчуля нейкім чынам накаркаў той страшны мур на мяжы з Беларуссю. Праўда, збудаваў яго па іншых прычынах, але як хочаш аддзяліцца, прычыну знойдзеш.

✱ ✱ ✱

На канец лыжка дзёгцю ў бочку мёду. Прапалі ў наш час прафесіі рэдактара і карэктара. Аўтар не абавязаны ведаць усё, але на тое ёсць людзі, якія рэдагуюць тэкст і правяраюць памылкі. Напрыклад, Ганна Кандрацюк піша пра гайнаўскія маршы, якія выхваляюць Бурага і іншых выклятых жаўнераў, і ўдзельнікаў, якіх сталі называць оркамі. І тлумачыць, што гэта ўзялося ад польскай назвы драпежных дэльфінаў-касаток. Тым часам гэты назоў з сагі фэнтэзі Толкіна «Уладар Пярсцёнкаў», дзе оркі былі пякельнымі ваярамі Мордара, то-бок сіл цемры. Сёння ўкраінцы расійскіх агрэсараў таксама называюць оркамі. Не думаю, каб яны карысталіся польскім словам.

Іншы прыклад. Ева Звяжынская піша: *«Hutarka to po białorusku rozmowa, pogawędka. Ale może też oznaczać wioseczkę, a raczej kolonię kilku domów za wsią»*⁹. Справа ў тым, што «гутарка» і «хутар» гэта зусім рознае, як па значэнні, так і вымаўленні. Беларусы, у адрозненні ад палякаў, інакш вымаўляюць гукі «г» і «х». Гэта больш-менш так, як паставіць побач сябе Гайнаўку і хамут.

Памылак не робіць толькі той, хто нічога не робіць. Тым не менш, ёсць пэўная крытычная маса на кніжку. І не можа быць на першай старонцы тэксту «Напаленая» купіна. Проста не можа.

Мікола Ваўранюк

⁸ Там жа, с. 64-65.

⁹ Ewa Zwierzyńska, op. cit., s. 175.

Хто я гэткі?

Сцэнарыі заняткаў для захавання тоеснасці і развіцця крытычнага мыслення.

Тамара МАЦКЕВІЧ

Тамара МАЦКЕВІЧ

— Таварыства беларускай школы, Менск.

Вось ужо два гады беларускія дзеці масава вучацца ў іншых краінах. Часам яны далучаюцца да культурных і адукацыйных асяродкаў, створаных дыяспарамі і нацыянальнымі меншасцямі краін-суседак, часам ладзяць нешта сваё: нядзельныя школы, гурткі, анлайн-школы, факультатывы... Як ім дапамагчы захаваць сваю тоеснасць, як зрабіць так, каб яны выраслі без комплексу нацыянальнай непаўназначнасці, не адчувалі сябе нікім у складаным глабальным свеце, дзе ўсё больш абуджаюцца новыя нацыяналізмы?

Не ў лепшым становішчы з пункту гледжання вывучэння беларускай мовы і гісторыі і далучэння да скарбаў нацыянальнай культуры знаходзяцца і беларускія дзеці на Радзіме, і аўтэнтчныя беларусы замежжа. Ім таксама трэба дапамога як з боку бацькоў, так і з боку настаўнікаў.

У гэтым артыкуле я прапаную некалькі сцэнарыяў заняткаў з цыкла „Беларусазнаўства“, распрацаваных і праведзеных для вучняў 10-12-гадовага ўзросту. Нешта я прыдумала сама, для стварэння іншых я скарысталася вялікай колькасцю распрацовак і ідэй беларускіх настаўнікаў, сябраў Таварыства беларускай школы, выбраўшы найлепшае і адаптаваўшы да пэўнага ўзросту, цікаўнасцей і патрэб вучняў. Галоўная патрэба дзяцей школьнага ўзросту — сацыялізацыя. Ім вельмі важна ведаць не толькі, хто я такі, г.зн. адчуць сваю ўнікальнасць, але і знайсці сваё месца ў глабальным стратэгічным свеце, усвядоміць сваю каштоўнасць для яго. Без яснага разумення „сваёй дзялянкі“ ў гэтым свеце, пачуцця прыналежнасці да групы, да „сваіх“, сацыялізацыі не адбываецца. Псіхолагі назвалі б гэта забеспячэннем трэцяга ўзроўню патрэб піраміды Маслоў (патрэба ў прыналежнасці да супольнасці, любові і прызнання), гэта тое, без чаго чалавек не можа адчуваць сябе шчаслівым і думаць пра інтэлектуальнае развіццё, самапавагу, эстэтыку, самавыяўленне.

Другая патрэба сучасных вучняў — крытычнае мысленне. Каб арыентавацца ў плынях інфармацыі, не паддавацца на маніпуляцыі, ігнараваць прапаганду, мець уласнае незалежнае меркаванне, трэба мець каштоўнасны фільтр і навыкі ацэнкі інфармацыі. Кожнае з практыкаванняў прапанаваных заняткаў мае інструменты развіцця аналітычных здольнасцей, логікі, крытычнага мыслення. Вучням прапануецца не толькі адказваць

на пытанні, але і самім іх фармуляваць, найперш для сябе.

Сцэнарыі заняткаў, а таксама асобныя практыкаванні з іх могуць быць выкарыстаныя для пазакласных мерапрыемстваў, гурткоў „Беларусазнаўства“, факультываў, заняткаў у нядзельных школах, летніках, а таксама на звычайных уроках беларускай мовы, гісторыі і культуры.

СЦЭНАРЫЙ ЎРОКАЎ

Занятак 1. Хто я такі?

Час: 45.

Патрэбныя матэрыялы: Папера А1, маркеры, раздаткі „Зорка ідэнтычнасці”.

Мэта: вучні вызначаць сваю адметнасць і падобнасць да іншых, знойдуць рысы, якія адрозніваюць беларусаў, створаць рэкламны плакат ідэальнага беларуса.

Этап. 1. Вітанні, знаёмства.

Практыкаванне «Снежны ком».

Хтосьці першы называе сваё імя. Другі — паўтарае імя першага і называе сваё. Кожны наступны называе ўсе імёны, якія пачуў і ў канцы дадае сваё. І так па коле, пакуль усе імёны не будуць названыя.

Іншы варыянт: удзельнікі называюць не толькі імя, але і нейкую сваю якасць, дадаткова характарызуючы сябе. Якасць павінна пачынацца на тую ж літару, што і імя. Напрыклад: Сяргей — смелы. Гульня праводзіцца па коле, завяршае яе першы гулец, які паўтарае ўсё пачутае.

Чаканы вынік: вучні настраюцца на агульную працу, пазнаёмяцца (асабліва важна для першага занятку), усталуюцца добразычлівая атмасфера.

Этап 2. Вызначэнне: Хто я такі? Што для мяне важна?

Практыкаванне „Зорка ідэнтычнасці”.

Настаўнік прапануе кожнаму ўдзельніку скласці пра сябе інфармацыю ў выглядзе малюнка васьміканцовай зоркі (Дадатак 1), на якім можна напісаць ці намаляваць свае якасці або факты пра сябе (імя, узрост, пол, нацыянальнасць, грамадзянства, факты пра сям’ю, вучобу, хобі, што люблю, што не люблю, чым ганаруся, музычны густ і інш.).

Настаўнік просіць усіх вызначыць тры „прамяні” зоркі для іх самых галоўных, абмеркаваць вынікі практыкавання ў сваіх групах (парах).

Прадстаўленне працы: кожная пара знаёміць са сваімі зоркамі іншых, і вызначае, што ў іх агульнага. Зоркі пакідае на фліп-чарце ці дошцы.

Чаканы вынік: вучні ўсвядомяць уласную індывідуальнасць і індывідуальнасць іншых, вызначаць, што ў іх агульнага, больш шчыльна пазнаёмяцца, знойдуць сяброў з агульнымі інтарэсамі.

Этап 3. Выпрацоўка агульных правілаў.

Практыкаванне „Пастой на адной назе”.

Усе становяцца ў кола, настаўнік прапануе ўсім пастаяць на левай назе, потым разбіцца на пары пастаяць на левай назе, трымаючыся за сябра.

Настаўнік просіць утварыць агульнае кола, узяўшыся адзін за аднаго, і пастаяць на левай назе.

Пытанні настаўніка:

- Калі было стаяць цяжэй, калі нас больш хістала? Калі нас было цяжэй за ўсё паваліць? Чаму? Таму, што мы выконвалі правілы: трымацца адзін за аднаго, дапамагаць выстаяць.
- А каб нехта вырашыў пакінуць кола, ці пачаў яго разгойдваць?

Настаўнік распавядае, што нашы заняткі будуць праходзіць у супрацоўніцтве: у парах, у групах, калі мы ўсе працуем разам. І нам трэба выпрацаваць правілы.

Выпрацоўка правілаў.

(Заўвага. Калі занятак не першы, або правілы ўжо існуюць, гэты пункт прапускаем.)

Кожны вучань і настаўнік можа прыдумаць і прапанаваць правіла, якое будзе дзейнічаць толькі падчас нашых заняткаў. Усе правілы запісваюцца на аркушы паперы А1, выкрэсліваем тыя, з якімі хтосьці не згодны.

Вось прыклад правілаў, якія выпрацавалі вучні:

- не перабіваць! гаворыць толькі адзін, астатнія слухаюць;
- гаворым па-беларуску;
- пачынаем у час;
- крытыкуем думку, а не асобу.

Аркуш з напісанымі правіламі вывешваецца на кожным занятку. Калі надалей будуць здарацца праблемы з дысцыплінай, можна прызначыць амбудсмена класа, каб ён сачыў за выкананнем правілаў.

Этап 4. Вызначэнне, хто такі ідэальны беларус?

Настаўнік нагадвае, што калі мы рабілі папярэдняе практыкаванне — сталі на адной назе, то нам было лягчэй, калі мы аб'ядналіся і падтрымлівалі адно аднаго. Менавіта, каб лягчэй было жыць, працаваць, расціць дзяцей, назапашваць добрабыт, дзяліцца радасцю, культурнымі набыткамі, бараніць сваю зямлю і т.п. людзі аб'ядноўваюцца ў нацыі, будуюць свае дзяржавы.

Давайце задумаемся, што значыць быць беларусам?

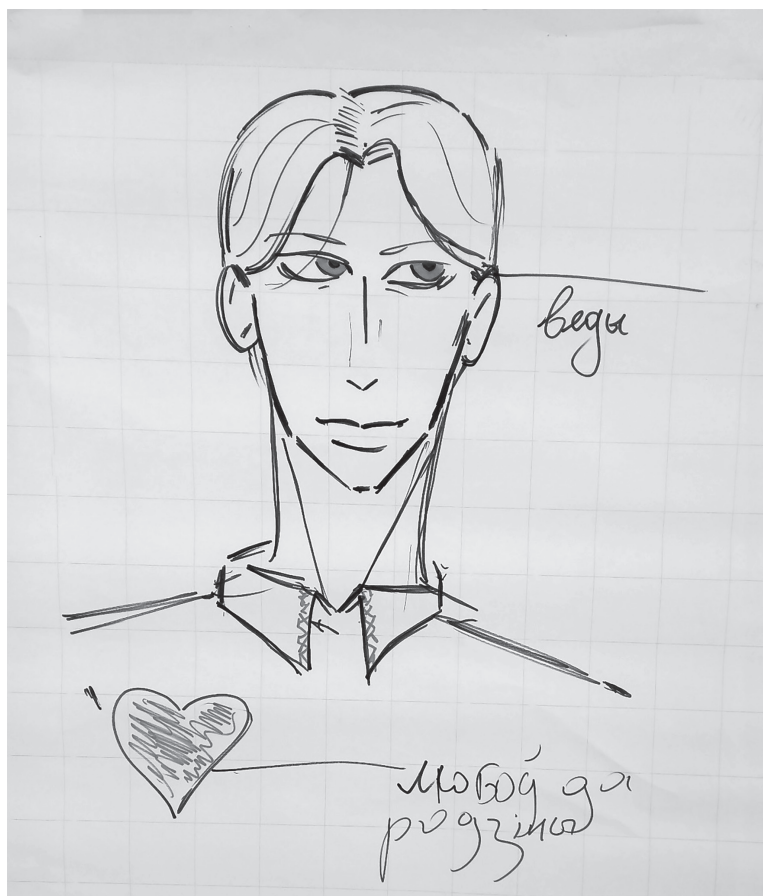
На дошцы настаўнік мае схематычны малюнак чалавека. Гэта беларус/ка.

- Што ў яго ў галаве? Якія веды?
- Што ў сэрцы — што ён любіць?
- Што ў руках — што ён робіць, што ўмее рабіць?

Для гэтага створым рэкламны плакат „Ідэальны беларус“.

Вучні ў групах ствараюць рэкламу ідэальнага беларуса.

Прэзентуюць вынікі працы.

Малюнак ідэальнага беларуса, які зрабілі вучні нядзельнай школкі, што працуе пры музеі Івана Луцкевіча ў Вільні

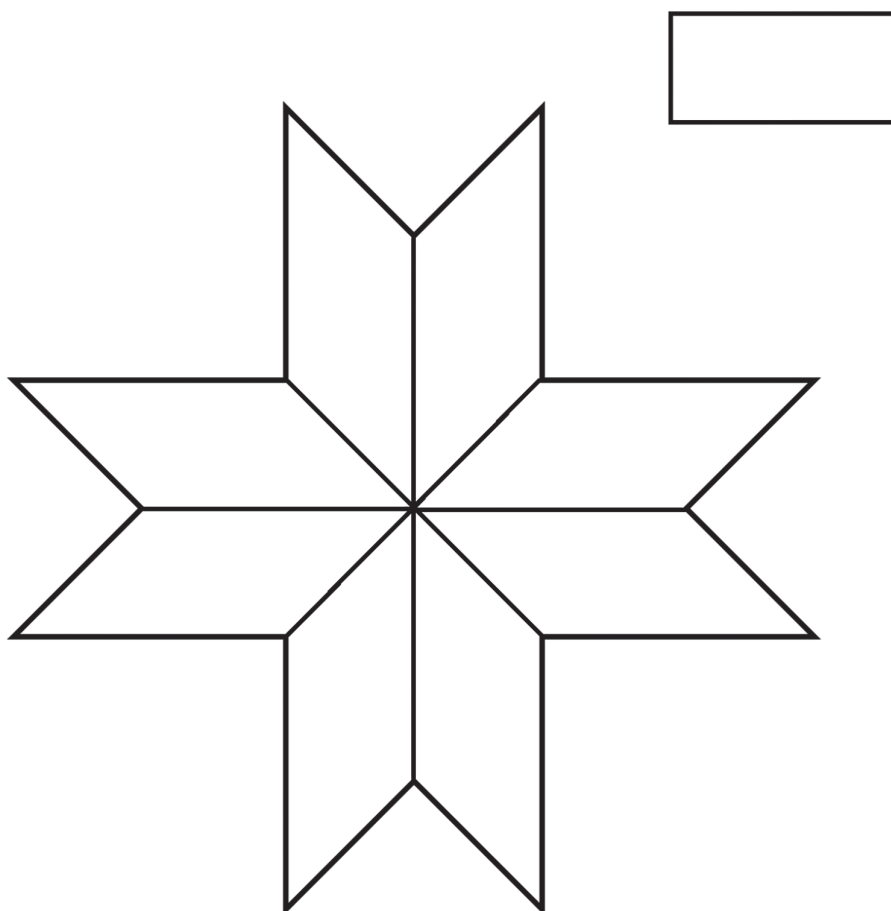
Этап 5. Рэфлексія-падсумаванне.

Настаўнік прапануе дадаць да сваіх зорак ідэнтычнасці тое, чаго не хапае, каб стаць ідэальным беларусам.

Дадатак 1

Зорка ідэнтычнасці.

Напішы сваё імя і восем важных фактаў пра цябе.

СЦЭНАРЫЙ ЎРОКАЎ

Заняткі 2-3. Зорка ідэнтычнасці

Час: 2 заняткі па 45 хвілін.

Патрэбныя матэрыялы: Раздаткі з біяграфіяй братоў Іваноўскіх, раздатка „Зорка ідэнтычнасці”, 2 аркушы паперы фармату А1.

Мэта: вучні адкажуць на ключавое пытанне: „Беларусамі нараджаюцца ці становяцца?”

Этап 1. Актualізацыя ведаў.

Практыкаванне „Люстэрка задняга бачання”.

Настаўнік прапануе ўявіць, што мы едзем на машыне. У ветравое шкло мы бачым будучыню, а ў люстэрку задняга бачання тое, што ўжо праехалі, што было раней.

Узгадаем, што было на мінулым занятку.

Вучні ўзгадваюць: выпрацавалі правілы нашых заняткаў, вызначылі, што значыць быць беларусам і як бы выглядаў рэкламны плакат ідэальнага беларуса.

Настаўнік дзякуе вучням і кажа, што гэтыя веды нам таксама спатрэбяцца, бо да канца ўрока мы будзем шукаць адказ на пытанне: „Беларусамі нараджаюцца ці беларусамі становяцца?”

Этап 2. Вызначэнне зоркі ідэнтычнасці незнаёмай асобы.

Вучні аб’ядноўваюцца ў тры групы.

На падставе кароткай характарыстыкі нявызначанай асобы (раздатка 1, 2, 3 — па адной на групу) кожная група складае яе „Зорку ідэнтычнасці” (раздатка 4).

Кожны промень зоркі павінен адпавядаць адной з характарыстык асобы. Група запісвае сваю характарыстыку ў прамяні зоркі, якую атрымліваюць разам з характарыстыкай і партрэтамі асобы. Інфармацыя не павінна даваць прамую падказку прозвішча асобы. Удзельнікі прадстаўляюць іншым групам створаную імі зорку ідэнтычнасці і характарызуюць асобу на падставе атрыманага факталагічнага матэрыялу.

Чаканы вынік: вучні створаць першасны вобраз трох гістарычных асоб, жыццё і дзейнасць якіх сталі падставой для тэмы занятку.

Этап 3. Прадстаўленне героя.

Вучні знаёмяць астатніх з характарыстыкай той персону, для якой яны складалі зорку ідэнтычнасці. На дошку вывешваюцца складзеныя зоркі і прадстаўнікі кожнай групы тлумачаць вынік сваёй працы іншым.

Чаканы вынік: вучні змогуць даць дэталёвую характарыстыку кожнай персоне, вызначаць нацыянальнасць: Тадас — літовец, Вацлаў — беларус, Ежы — паляк.

Этап 4. Мазгавы штурм.

Вучні шукаюць агульныя лініі („прамені” зоркі), якія аб’ядноўваюць трох персанажаў. Запісы фіксуюцца на дошцы пад складзенымі зоркамі ідэнтычнасці. Далей настаўнік паказвае для ўсіх фотаздымкі, якія дапамагаюць аб’яднаць тры персону ў адну сям’ю. Настаўнік паведамляе, што гэтыя тры асобы былі роднымі братамі, нарадзіліся у Беларусі, у Лідскім павеце ў адных бацькоў і прозвішча ў іх Іваноўскія. Задае пытанне для абмеркавання: „Як так здарылася, што у адной сям’і, дзеці лічылі сябе прыналежнымі да розных народаў?”

Прапануе абмеркаваць у групах.

Чаканы вынік: вучні змогуць знайсці агульныя лініі ў зорках ідэнтычнасці персон, зацікавіцца гэтым, з дапамогай настаўніка вызначыць, што тры асобы, яб якіх вялася гаворка — родныя браты.

Дом Іваноўскіх
у Лябёдцы

Ядвига Іваноўская,
маці

Леанард
Іваноўскі, бацька

Тадзік, Ежы
і Вацлаў
Іваноўскія

Этап 5. Пошук адказу на ключавое пытанне.

Метад: маўклівая дыскусія.

Клас дзеліцца на 2 групы. Першая група атрымлівае вялікі аркуш паперы фармату А1, на якім напісана фраза: „Беларусам нараджаюцца, таму што...”

Другая група атрымлівае аркуш з надпісам: „Беларусам становяцца, таму што...”

Вучні маюць 5 хвілін, каб напісаць свае аргументы ў падтрымку запісанага на паперы тэзісу. Потым групы мяняюцца аркушамі, чытаюць аргументы іншай групы і дапісваюць свае. Пасля гэтага аркушы вяртаюцца ў першапачатковыя групы.

Чаканы вынік: вучні змогуць адказаць на ключавое пытанне занятку.

Этап 6. Атмасфера часу. Паглыбленне ў тэму.

Настаўнік больш падрабязна распавядае пра сям’ю Іваноўскіх, адзначае, што ў Тадзіка, Ежы і Вацлава былі яшчэ брат Станіслаў і сястра Гелена. Прапануе паслухаць, што яны пісалі пра сябе і кім лічылі.

Дзеці Іваноўскія: Станіслаў, Тадзік, Гелена, Вацлаў, Ежы

Апавяданне сястры (Гелены Іваноўскай).

Я нарадзілася ў 1885 годзе ў той жа самай Лябёдцы Лідскага павета і была чацвёртым дзіцём у сям’і, пасля братоў Юрыя, Вацлава і Тадаса. Вышэйшую адукацыю атрымала ў Кембрыджы. Добра ведала беларускую мову, у 1912-1913 гг. нават напісала 10 артыкулаў у беларускую газету „Саха”, а ў час вучобы ў Кембрыджы апублікавала ў лонданскім часопісе «Folklore» тэксты і ноты

беларускіх песень, запісаных у ваколіцах Лябёдка. Там жа ў Кембрыджы была ініцыятаркай стварэння студэнцкага гуртка, удзельнікі суполкі сур'ёзна цікавіліся беларускім фальклорам. Даследчык Гай Пікарда называў нашу суполку «Кембрыджскай хеўрай».

У час Першай сусветнай вайны была прадстаўнічкаю Віленскага аддзела таварыства дапамогі ахвярам вайны, кіраўніком якой быў мой брат Вацлаў. У лістападзе 1915 года ў мястэчку Васілішкі Лідскага павета адкрыла беларускую пачатковую школу.

Лічу, што трэба загартоўваць не толькі характар, але і цела, таму незалежна ад надвор'я купалася ў рацэ да самых маразоў і гэтую звычку захавала да канца жыцця. У Лябёдцы мела вялікую стайню, дзе гадала прыгожых спартыўных коней і коней на продаж. Гэта быў галоўны падмурак маёй гаспадаркі, галоўная крыніца даходу. Вельмі люблю конны спорт і нават да шлюбу ў парафіяльны касцёл паехала разам з мужам і гасцямі конна і ў брыджах. Яшчэ я люблю сабак, таму разводзіла хартоў. Іх у мяне была поўная хата. У час майго вяселля здарылася такая гісторыя: калі вяселле конна выехала з Лябёдка, замкнутыя ў доме харты вылі ад роспачы і выглядалі ў вокны, каб убачыць кавалькаду, якая паехала ў касцёл. Тады нехта выпусціў сабак на волю і яны па свежаму следу кінуліся наўздагон. Дзверы касцёла былі адчынены, таму ўся зграя з сямі шчаслівых, бо знайшлі гаспадыню, сабак радасна вылецела да алтара якраз падчас цырымоніі. Нягледзячы на замяшанне, шлюб адбыўся. Асабіста ведала цікавых пісьменнікаў, напрыклад Ежы Стрэмя Яноўскі ў 1934 годзе выдаў кнігу, якая была прысвечана мне. А Сяргей Пясецкі не толькі гасцяваў у мяне, але ў 1939 г. таемна, праз савецка-літоўскую мяжу змог дабрацца ў Вільню. Нямецкую акупацыю перажыла ў родным фальварку. У 1944 годзе перабралася ў Варшаву. Пэўны час жыла ў Любліне. З 1946 працавала перакладчыцай для місіі англійскіх квакераў у Казяніцах, пражыла тут 26 гадоў.

Апавяданне брата (Станіслава Іваноўскага).

Я быў самым малодшым з дзяцей. Вывізначаю сябе палякам. Пад канец Першай сусветнай вайны, у кастрычніку 1918 года вярнуўся з Расіі і з групай асоб у Лідзе ўдзельнічаў у стварэнні грамадскай арганізацыі, якая магла б пераняць уладу з рук немцаў. У 1918-1919 гг. быў удзельнікам Самаабароны Літвы і Беларусі на Лідчыне і Гарадзеншчыне. Я лічыў, што цяпер усе палякі маюць адну супольную ідэю: за ўсялякую цану далучыцца да Польшчы. Таму ад пачатку 1919 года я жыў у Гродне, дзе заняў пасаду камісара польскага ўрада па Гродзенскай акрузе, а ў лютым паставіў сваёй мэтай ліквідацыю беларускага войска, дамагаючыся тым самым, каб улада Літвы не распаўсюдзілася на Гродна. Я хацеў, каб Беларусь «у сваіх этнаграфічных межах» увайшла ў «сціслы звязак з Польскай Рэччу Паспалітай», таму быў арганізатарам адпраўкі ў Варшаву адозвы з рэзалюцыяй нібыта праведзенага Беларускага краёвага з'езда, у якой сцвярджалася, што «існаванне самастойнай Беларускай дзяржавы немагчыма». Калі настала мірнае жыццё, я стварыў адвакацкую кантору ў Вільні і адначасова гаспадарыў у Лябёдцы.

Пасля апаведу вучні могуць задаць свае пытанні брату і сястры Іваноўскім.

Цікавыя звесткі пра сям'ю.

- Іваноўскі Леанард (бацька дзяцей Іваноўскіх) атрымаў адукацыю ў віленскай гімназіі, пасля вучыўся ў Пецябургскім тэхналагічным інстытуце, які скончыў у 1868 г., атрымаўшы ступень інжынера-тэхнолага. Затым, аж да 1891 г., Леанард працаваў на прамысловых будоўлях Сібіры, Урала ды іншых аддаленых рэгіёнаў Расеі, недзе каля 15 гадоў правёў у мясцовасці Краснае Навахапёрскага павета Варонежскай губерні. На той час гэта быў вельмі прыбытковы занятак.
- Маці, Ядвіга і яе сястра Гелена, якая таксама выходзіла дзяцей Іваноўскіх, былі выхаванкамі курсаў прафесара Баранэцкага ў Кракаве і мелі добрую на тыя часы адукацыю.
- Да выхавання дзяцей Леанард ставіўся неабыякава. Ён вызначыў яго галоўны кірунак у духу ідэй Вялікага Княства Літоўскага, а непасрэдна займаўся гэтай справай цётка Галена Корбут, сястра Ядвігі. Пасля ранняй смерці мужа яна стала пасялілася ў доме Іваноўскіх. Цётка абудзіла ў Вацлава і яго братоў цікавасць да гісторыі Вялікага Княства Літоўскага і паўплывала на фармаванне іх гістарычнай свядомасці. Знаёмства з гэтымі ідэямі актыўна вялося праз чытанне мастацкай літаратуры, асабліва — «Гражыны» Адама Міцкевіча і твораў Уладзіслава Сыракомлі.
- Хаця ў сям'і Іваноўскіх і карысталіся ў штодзённым ужытку польскай мовай, бацька лічыў сябе і свой род нашчадкамі шляхты старой Літвы.
- Вацлаў Іваноўскі ў гімназіі выяўляў вялікія здольнасці. Аўгуст Іванскі зазначаў Іваноўскага ў вузкае кола аднакласнікаў, з якімі яго звязвала «найбольш цеснае сяброўства», і пісаў аб ім наступнае: «З дзяцінства быў ён адораны праніклівым і рознабаковым розумам. Яшчэ ў гімназічныя часы ён перакладаў *proprio motu* (з уласнай ініцыятывы — лац.) адзін з платонаўскіх дыялогаў, а пазней яшчэ доўгі час не расставаяўся з Гамерам, якога свабодна чытаў у арыгінале».
- З дзяцінства Вацлаў вучыўся нямецкай і французскай мовам, валодаў імі як вусна, так і пісьмова. Яшчэ ў трэцім класе гімназіі Вацлаў паспрабаваў самастойна зрабіць зарад для дубальтоўкі і пры гэтым страціў другі і трэці пальцы на правай руцэ. Іх закапалі ў Лябёдцы і зверху пасадзілі дзве бярозы. Тры астатнія паслужылі матывам для выбару пазнейшага псеўданіма — «Вацюк Тройца».
- — Станіслаў Іваноўскі быў апошнім уладальнікам радавой сядзібы Лябёдка да верасня 1939 года. Яго сын, Казімір Іваноўскі (нар. 1922), у 1995 годзе выдаў кнігу ўспамінаў, дзе апісаў свае маладыя гады, праведзеныя ў сямейным маёнтку.
- — 22 кастрычніка 2001 года за ўратаванне яўрэйскай сям'і званне «праведнікаў свету» было нададзена Сабіне Іваноўскай з Ячыноўскіх, Алене Скіндар з Іваноўскіх, Ганне Карнецкай з Іваноўскіх і Адольфу Данілевічу.

Этап 7. Дадумванне персанажа і наданне яму канчатковага выгляду.

Абмеркаванне ў групах абставін, якія паўплывалі на нацыянальную ідэнтыфікацыю кожнага з трох братоў Іваноўскіх. Пасля абмеркавання кожная група выступае ў ролі аднаго з братоў і прадстаўляе тлумачэнне сваёй пазіцыі

Чаканы вынік: вучні змогуць вызначыць, што паўплывала на фармаванне нацыянальнай ідэнтычнасці братоў Іваноўскіх.

Этап 8. Спектр поглядаў.

Прагляд кліпа Ляпіса Трубяцкога „Хто ты гэткі?”

Спасылка:

<https://www.youtube.com/watch?v=jSwmW3OxquY>

Выказванне ўласнай пазіцыі аб умовах і асаблівасцях фармавання нацыянальнай ідэнтычнасці ў сучасным грамадстве на пачатку ХХІ стагоддзя,

Пошук адказу на пытанне: „Ці магчыма ў наш час сітуацыя з вызначэннем нацыянальнай ідэнтычнасці, якая склалася ў сям’і Іваноўскіх у першай палове ХХ ст.?”

Чаканы вынік: вучні змогуць правесці паралелі паміж умовамі фармавання нацыянальнай ідэнтычнасці ў пачатку ХХ ст. і ў сучаснасці.

Этап 9. Рэфлексія.

Дае магчымасць вучням усвядоміць, якія пачуцці яны перажывалі і што новага даведаліся, падзяліцца гэтым з іншымі і зірнуць на гэта ў шырэйшым кантэксце.

Чаканы вынік: атрыманне зваротнай сувязі пра ход драмы з пункту гледжання вучняў, якая дае настаўніку інфармацыю пра каштоўнасці і стаўленне вучняў: што іх зачэпіла, што здзівіла, што для іх важна, каб надалей будаваць заняткі з тэмы тоеснасці.

Раздатка 1.

1 група

Вацлаў (1880-1943). Нарадзіўся ў Лідскім павеце Віленскай губерні. Скончыў мужчынскую гімназію ў Варшаве. Вышэйшую адукацыю атрымаў у Санкт-Пецярбургскім тэхналагічным інстытуце ў Расіі. Там жа заснаваў Беларускаю рэвалюцыйную партыю. Пасля заканчэння інстытута працаваў выкладчыкам і навукоўцам, даследаваў вырошчванне цукровых буракоў. Таксама быў выдаўцом: стварыў першае беларускае выдавецтва — суполку «Загляне сонца і ў наша аконца». Склаў першы беларускі буквар сучаснай беларускай мовы (Лемантар). Адначасова супрацоўнічаў з газетамі «Наша доля» і «Наша ніва».

Займаўся агітацыйнай працай у партыі Беларускае сацыялістычнае грамада.

У 1913-1915 гг. жыў у Вільні, быў старшынёй Беларускага таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны.

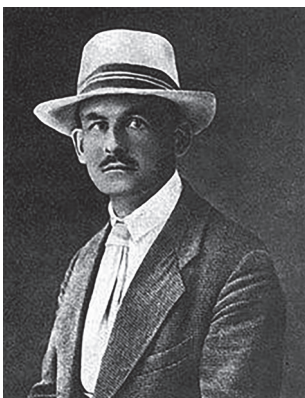
З 1918 г. жыў у Мінску. Стаў міністрам асветы ва ўрадзе Беларускай Народнай Рэспублікі. Працаваў загадчыкам літаратурна-выдавецкага аддзела. Гаварыў па-беларуску, імкнуўся прадухіліць падзел Беларусі.

Падчас Другой сусветнай вайны быў бурмістрам Мінска, імкнуўся гуртаваць беларускія нацыянальна-дэмакратычныя сілы.

Загінуў 7 снежня 1943 г. у выніку тэрарыстычнага замаху. Пахаваны на мінскіх Кальварыйскіх могілках. Адзіны ў Мінску каталіцкі святар, літоўскі ксёндз Зянон Ігнатавічус адмовіўся яго хаваць, як разведзенага. Затое не адмовіўся праваслаўны архіепіскап Філафей, таму яго пасля рымска-каталіцкага хрышчэння і евангелічнага шлюбу пахавалі паводле праваслаўнага абраду з удзелам шматлікага святарства.

Раздатка 2.

2 група

Тадас (1882-1970). Нарадзіўся ў Лідскім павеце Віленскай губерні ў каталіцкай сям'і землеўладальнікаў.

У 1903 г. скончыў гімназію ў Санкт-Пецярбургу. Вышэйшую адукацыю атрымліваў спачатку ў Пецярбургскім універсітэце, а потым у Сарбоне (Францыя). Вывучаў прыродазнаўства ў 1910-1918 гг. З 1919 г. пераехаў у Коўна, быў адным з арганізатараў Ковенскага ўніверсітэта і прафесарам аддзялення матэматычна-прыродазнаўчых навук. У 1940-1941 гг. кіраваў кафедрай заалогіі ва Універсітэце Стэфана Баторыя

ў Вільні, быў членам Акадэміі навук Літоўскай ССР. Пасля Другой сусветнай вайны быў прафесарам Ковенскага і Віленскага ўніверсітэтаў, арганізатарам і дырэктарам Інстытута біялогіі Акадэміі навук Літвы.

Праславіў сваё імя, як выдатны навуковец, меў званне акадэміка, быў папулярным і паважаным у Літве чалавекам яшчэ пры жыцці. У 1946 г. атрымаў медаль за адукацыю літоўскай моладзі. Заснавальнік заапарка ў Коўне.

Сям'я: жонка Ганарата Пашкаўскайце (Honorata Paškauskaitė—X), сын Алгіс. Пахаваны на Табарышскіх могілках (Каўнаскі раён).

Раздатка 3.

3 група

Ежы (1876-1965). Нарадзіўся ў Варонежскай губерні. У дзяцінстве часта быў у радавым фальварку Лябёдка, што ў Лідскім павеце Віленскай губерні. У 1895 г. скончыў гімназію ў Варшаве. Вышэйшую адукацыю атрымаў у Тэхналагічным інстытуце ў Санкт-Пецярбургу (Расія). Падчас вучобы ўдзельнічаў у Польскім коле народнай асветы і Польскай партыі сацыялістычнай. У маі 1901 г. прымаў удзел у падрыхтоўцы ўцёкаў першага кіраўніка незалежнай Польшчы Юзэфа Пілсудскага з псіхіятрычнага шпіталю ў Пецярбургу. У 1901-1903 гг. быў адным з кіраўнікоў Польскай партыі сацыялістычнай у Чанстахове, Заглембі-Дамброўскім і Варшаве.

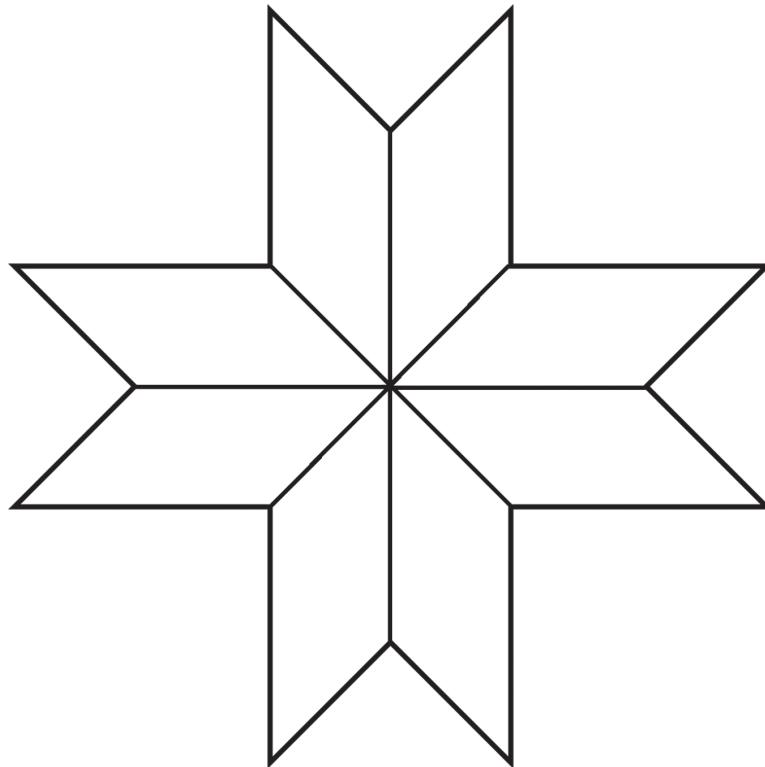
Пасля арыштаў і вызвалення ў 1907 г. працаваў у Маскве і Пецярбургу. Быў членам праўлення беларускай выдавецкай суполкі „Загляне сонца і ў наша аконца”.

У 1909 г. выехаў у Кітай, і толькі ў 1918 г. вярнуўся на радзіму. Займаў адказныя пасады ў польскім урадзе. У 1918-1919 гг. быў міністрам прамысловасці і гандлю Польшчы. Да 1930 г. дзейнічаў у Таварыстве польскіх механікаў. У 1930-1935 гг. быў сенатарам у Польшчы.

На пачатку Другой сусветнай вайны Ежы служыў падпалкоўнікам Войска Польскага. Не пазней 11 верасня 1939 г. пакінуў Варшаву, накіраваўся ў Румынію, адтуль — у Францыю і Вялікабрытанію, дзе падзяліў лёс новай польскай эміграцыі. Пасля вайны — дзеяч эміграцыі ў Вялікабрытаніі, старшыня Лігі незалежнасці Польшчы (1950-1955).

Раздатка 4.

Складзіце зорку ідэнтычнасці прапанаванай асобы.

Прамені зоркі:

- імя
- месца нараджэння
- месца вучобы
- прафесія
- палітычныя погляды
- мова зносін
- рэлігійная прыналежнасць
- нацыянальнасць

Дадатковыя пытанні для абмеркавання

- Як адбываецца нацыянальная ідэнтыфікацыя? Якія маркеры нацыянальнага можна вылучыць?
- Якія кніжкі варта пачытаць для разумення ідэнтычнасці?
- Навошта для разумення беларускай ідэнтычнасці ведаць пра братоў Іваноўскіх?
- Чаму мы шмат ведаем пра братоў, але мала пра сяцёр? Якое месца займаюць жанчыны ў гісторыі? Чаму?
- Якія беларусы? Што пра нас можна сказаць у параўнанні з іншымі?
- Якія ў беларусаў перавагі, моцныя бакі?

Прыгожае, актуальнае... балючае

Калі група беларускіх артыстаў напрыканцы 90-х гадоў запрэзентавала «Народны альбом» на словы Міхала Анемпадыстава і з музыкай Лявона Вольскага гэта не ўпісвалася ні ў якія рамкі беларускага мастацтва, якое так на сцэне, як і ў іншых месцах, капіравала назапашаныя дзесяцігоддзямі бээсэсэраўскія парадыгмы. «Народны альбом» разбураў муры лапцюжнай, псеўдафальклорнай, паднесенай да рангу «нацыянальнай» культуры і ўпускаў свежае паветра ў застойны, усё яшчэ моцна па-савецку ідэалагізаваны гістарычны дыскурс. Міхал Анемпадыстаў сваімі героямі зрабіў «паноў і падпанкаў», шпіёнаў і кантрабандыстаў, антысаветчыкаў і рэакцыянераў, урэшце тых, хто са зброяй у руках змагаўся за Беларусь з... бальшавікамі! Гэта адносна тэксту. А якая свежая была музыка! А як гэта ўсё разам на сцэне сыгралі музыкі *NRM* ды іх сябры!

Непаўторнасць «Народнага альбома» адразу зразумелі і самі творцы. Тым не менш, пасля некалькіх гадоў пленных і заўсёды арыгінальных канцэртаў, разышліся і кожны заняўся сваім. Асаблівага жалю не адчувалася. Міхал Анемпадыстаў пісаў яшчэ ў 1999 годзе: «... нашае цяперашняе жыццё й мы самі, разам і паасобку, зьяўляемся працягам альбому. Дай нам Божа надзеі, розуму і здароўя».

Заўсёды ёсць працяг і ён па-рознаму праяўляецца. Наша пакаленне, ці лепш сказаць асяроддзе, да сёння ведае і спявае песні «Народнага альбома». Я вучу ім сваіх вучняў і — паверце — яны ніколі не застаюцца ў адносінах да іх абыякавымі. Некалькі разоў рыхтавалі мы з групай «Гульня ў тэатр» пастаноўку гэтых песень. Але ніколі не паўтаралі ні таго, што прэзентавалі на сцэне легендарныя музыкі, ні таго, што самі рабілі раней. Кожны раз спектакль жыў у сучасным кантэксце.

Апошні, які мы паказалі вясной 2022 года, пачынаецца нервовым вулічным гоманам, крыкамі і сірэнай, што адназначна выклікала свежыя асацыяцыі з разгромам мірнай беларускай рэвалюцыі 2020 года. А калі Рэбека Каспэрук і Аляксандр Хамянюк напрыканцы песні «Край, ты мой край» развінулі бел-чырвона-белы сцяг, было відавочна, што гісторыі, апісаныя Міхалам Анемпадыставым не закончаныя, што прыдуманымі ім прыгожымі міф у чарговы раз разбіваецца аб жорсткую рэчаіснасць. «Дай нам Божа надзеі, розуму і здароўя»!

Аліна ВАЎРАЊЮК

<https://www.youtube.com/watch?v=tYcm4cGnoRg>

спасылка на спектакль

Пад прыгнётам панскім

Нас на сьвет, на Божы
Нарадзіла маці
У гады цяжкія -
Пад прыгнётам панскім.

Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
У гады цяжкія.
Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
Пад прыгнётам панскім.

Пад прыгнётам панскім
Танчылі, сьпявалі,
Свойскія каўбаскі
Півам запівалі.

Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
Пад прыгнётам панскім.
Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
Півам запівалі.

Пад прыгнётам панскім
Мы расьлі-сталелі,
Пад прыгнётам панскім
Гралі мы вяселье.

Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
Пад прыгнётам панскім.
Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
Гралі мы вяселье.

Пад прыгнётам панскім
Дзетак завадзілі.
Пад прыгнётам панскім
Грамаце вучылі.

Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
Пад прыгнётам панскім.
Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
Грамаце вучылі.

Пад прыгнётам панскім
У войска праваджалі.
Пад прыгнётам панскім
З войнаў сустракалі.

Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
Пад прыгнётам панскім.
Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
З войнаў сустракалі.

З войнаў сустрэкалі,
Чарку выпівалі,
А праз год праз другі
Унукаў калыхалі.

Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
А праз год, праз другі
Ла-ла-ла, ла-ла-ла,
Унукаў калыхалі.

Унукаў калыхалі,
Песьні ім сьпявалі
Пра гады цяжкія
Пад прыгнётам панскім.

Два польскія шпіёны

Мы два польскія шпіёны,
Боек ды Лёлек, Лёлек ды Боек,
Запомніце нашы імёны,
Боек ды Лёлек, Лёлек ды Боек.

У нашых кішэнях цукеркі з атрутай,
У нашых кішэнях маўзер з кольтам,
У нашых кішэнях сьпісы партыйцаў,
У нашых кішэнях пляны заводаў.

У нашых кішэнях мапы ды лупы,
У нашых кішэнях нажы і запалкі,
У нашых кішэнях фальшывыя візы,
У нашых кішэнях вусы-самаклеікі.

Мы крочым упарта па пыльнаму тракту,
Напад за нападам, тэракт за тэрактам,
Мы ўглядаемся ў мапу праз лупу,
Мы маем намеры пацэліць у дупу
Маланкай сваёй агнявой.

Юзік

Усім прывітаньне!
Завуць мяне Юзік,
Я хачу жыць
У Савецкім Саюзе.

Я прости хлопец,
Я хлопец зь вёскі,
На пілараме
Пілую я дошкі.

Дошкі пілую
Ад рана да рана,
А skutku няма,
Бо працую на пана.

Маю заробак
Мізэрныя грошы,
П'ю самагонку,
Куру папіросы.

Я супраць прыгнёту
Паноў і падпанкаў,
Чакаю з надзеяй
На рускія танкі.

Казік

Вітам панове,
Я Казік Пясецкі,
Я рэакцыйны
І антысавецкі.

Я рэпрэзэнтант
Ад пануючай клясы,
Эксплюатую
Працоўныя масы.

Тут я праездам
Па справах прыватных,
Справы зраблю
І паеду дахаты.

Мешкам у Вільні,
Маю там краму:
Мода для дамы
І мода для пана.

Грошай хапае,
Усё будзе добра,
Нех жые Польшка
Ад мора да мора.

EAST
FILM

Аліцыя

На вакацыях пад акацыяй
У альтанцы сядзела Аліцыя,
Элегантная і выкшталцоная,
І чытала напамяць Гарацыя.

У кампаніі дзвюх каляжанак,
Ведучы дыялёгі прыватныя,
Пілі каву яны з цынамонам
З парцэлянавых філіжанак.

Час ад часу да іх кавалеры
Заглядалі, нібы выпадкова.
Кавалеры мелі манэры
І намеры цнатліва-прыстойныя.

Хлопцы трымаліся з годнасьцю
Стрыманай ды зухаватай
І зрэдку любілі дзяўчат
Далікатна спалохаць вужакай.

А побач у балоце жабы
Песьні сьпявалі маркотныя
На тыя адвечныя тэмы,
Што сэрца хвалююць шляхотнае.

Так мінала ў нябыт пакрыёму
Тое ціхае, цёплае лета.
На парозе стаяла восень,
Пагражаючы пісталетам.

Надзенька

Ой, вы дзевачкі беларускія,
Не ўлюбляйцеся ў ваенных рабят,
Бо ваенныя ўсе жанатыя,
У заблуджэньне прыводзяць дзяўчат.

Адна дзевушка — раскрасавіца,
Празывалася Надзяй яна,
Улюбiлася у ваеннага,
Но ня знала, што дома жана.

Позьнім вечарам прыйшоў Ванечка,
Падарыў насавай ёй платок.
«Сабірай ўсё, ўсё што ёсьць у цібя,
І паедзем на Дальны Восток».

Да вакзала йшлі, цалаваліся,
Любаваліся сабой, как маглі.
Дал он в рукі ей чамадан пустой,
Сказал: «Пару мінут абаждзі».

Абашоў кругом, сам зашоў ў вагон
І празрыцельна смотрыт ў акно:
«Да сьвіданія, больш не ждзі міня,
Ў мяне дома есьць дзеці, жана».

І асталася бедна Надзенька
З чамаданаў пустым у руках.
Аблiлась сьлязой, зь цем ушла дамой,
Так прайшлі маладыя гады.

Край, ты мой, край

Мы дапіць не пасьпелі да дна,
Як раптоўна пачулі „вайна”.
Ты сказаў мне: „Даруй і бывай”
І пайшоў бараніць наш край.

Край, ты мой край,
Грай гэйнал, грай,
Дай веры, дай
І мы пераможам.

Мы ў шэрых мундырах,
Пад шэрым крывіцкім небам
Перад навалай з Усходу
Станем мурам каменным.

Будзем стаяць непарушна,
Будзем стаяць непахісна,
З намі вера і праўда,
З намі Божая Маці.

З намі анёл-абаронца,
Будзем стаяць бясконца,
Пакуль толькі хопіць моцы,
Калі яшчэ будзем жывы.

Край, ты мой край,
Грай гэйнал, грай,
Дай веры, дай
І мы пераможам.

Матка Боска Вастрабрамска

Халодным жнівеньскім днём
Я кратаю струны халоднай гітары,
Скажы, чаму гэты дзень
Пафарбаваны на колер хмары?

Халодным жнівеньскім днём
Ільецца дождж на мёртвую пожню,
Даруй, але я хачу быць
Сёньня слабой і бездапаможнай.

Халодным жнівеньскім днём
Ты так далёка, што ня ўбачыць.
Ну, як тут мне не сумаваць,
Ну, як тут мне не заплакаць?

Халодным жнівеньскім днём
Адчыняю сэрца браму.
Матка Боска Вастрабрамска,
Зьлітуйся над намі.

Халодным жнівеньскім днём
Дай крыху цяпла і сонца.
Скажы, чаму гэты дзень
Такі халодны, такі бясконцы?

Простыя словы

Простыя словы,
Простыя рэчы,
Хлеб на стале,
Полымя ў печы.
Гэта так проста,
Гэта так добра,
Як з галавою
Залезьці пад коўдрую
Прыцемкам снім,
Зімовай парою,
У доме бацькоўскім
Усё так знаёма.
Ёсьць чым сагрэцца,
Ёсьць дзе схавацца
У доме бацькоўскім,
У матчынай хаце.
Усё так надзейна,
Усё так грунтоўна,
Што тут дадаць —
Хіба, што нічога.
Можна жыць далей,
Дзень прыйдзе новы.
Дабранач, паненкі!
Дабранач панове!

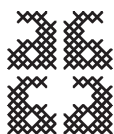

ЗМЕСТ

Рэдакцыйная калегія: Аліна Ваўранюк,
Яланта Грыгарук,
Ян Карчэўскі

Карэктур: Віталь Луба
Тэхнічны рэдактар: Адам Паўлоўскі
Рэдактар: Мікола Ваўранюк

Выдавец: Аб'яднанне ў карысць дзяцей і моладзі,
якія вывучаюць беларускую мову АБ-БА

Друк: Koncept Białystok

**Zrealizowano dzięki dotacji
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji**

**Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/ów
i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.**

**Публікацыя выражае толькі меркаванні аўтара(аў)
і не можа атаясамлівацца з афіцыйнай пазіцыяй
Міністра Унутраных Спраў і Адміністрацыі.**

Мікола Ваўранюк	5
АД РЕДАКТАРА	
Сяргей Лукашук	7
ТАЛЕНТАМ І ПРАЦАЙ	
Мікола Ваўранюк	19
ТРЫ КНІЖКІ	
Тамара Мацкевіч	24
ХТО Я ГЭТКІ?	
Тамара Мацкевіч	26
ЗАНЯТАК 1. ХТО Я ТАКІ?	
Тамара Мацкевіч	30
ЗАНЯТКІ 2-3. ЗОРКА ІДЭНТЫЧНАСЦІ	
Аліна Ваўранюк	39
ПРЫГОЖАЕ, АКТУАЛЬНАЕ... БАЛЮЧАЕ	

